

Ivan Kampuš (1924.–2010.)

Dana 26. lipnja 2010. godine u 87. godini života napustio nas je, nakon duge i teške bolesti, ugledni hrvatski povjesničar prof. dr. Ivan Kampuš, *professor emeritus* Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Tijekom pedesetak godina bavljenja znanostu, prof. Kampuš ostavio je znatan trag, ne samo svojim znanstvenim djelima iz raznih historiografskih područja nego i izrazitim organizacijskim sposobnostima iskazanim u radu u strukovnim organizacijama te predanim nastavničkim, profesorskim i pedagoškim radom, čime je znatno pridonio kreiranju znanstvenih kvaliteta i vještina u studenata koje je iz generacije u generaciju neumorno podučavao vještinama povjesničarskog zanata.

Ivan Kampuš rodio se dana 21. veljače 1924. u Zagrebu, gdje je, nakon osnovnog školovanja, u jeku Drugog svjetskog rata, 1942. godine završio klasičnu gimnaziju. Godine 1950. završio je i Višu pedagošku školu, da bi svoje životno profesionalno opredjeljenje pronašao u izučavanju povijesti diplomiravši povijest na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Dvadeset godina kasnije, 1979. godine, nakon dugih godina istraživačkog rada u arhivima, sudjelovanja na znanstvenim skupovima, proučavanja literature i sazrijevanja do vrhunskog znanstvenika, doktorirao je na Filozofskom fakultetu u Zadru Sveučilišta u Splitu tezom *Privredni i društveni razvitak zagrebačkog Gradeca od 13. do konca 16. stoljeća*. Njegova doktorska disertacija predstavljala je proizvod u znanstvenom pogledu zrelog i izgrađenog povjesničara, kao što je bio običaj na našim prostorima tijekom druge polovine 20. stoljeća, te je bila kruna postavljena na dvadesetak godina dugo istraživanje prošlosti Gradeca, a koje je rezultiralo objelodanjivanjem više znanstvenih radova. Iako je tijekom pedesetih godina prošlog stoljeća (od 1950.) bio zaposlen kao nastavnik povijesti, a tijekom dvije godine

(1959.–1961.) i kao srednjoškolski profesor povijesti, intelektualna znatiželja i ljubav prema historiografiji prirodno su doveli prof. I. Kampuša na tada najvišu specijaliziranu znanstvenu ustanovu u Hrvatskoj, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, gdje je 1961. primljen kao asistent na Katedri za hrvatsku povijest. Godine 1965. izabran je u zvanje predavača, 1971. u zvanje višeg predavača, 1980. izvanrednog profesora, a od 1985. do umirovljenja 1994. godine bio je redoviti profesor. Njegov nastavnički rad bio je u najvećoj mjeri povezan uz Katedru za povijest jugoslavenskih naroda, kasnije Katedru za povijest jugoistočne Europe, pri čemu je predavao srednjovjekovnu povijest naroda i država na tom prostoru s posebnim obzirom na tisućljetnu civilizaciju Bizanta i političkog, gospodarskog, kulturnog i umjetničkog utjecaja ovog carstva na države u okruženju. Uz ovaj rad, godine 1984. aktivno je sudjelovao pri osnivanju Katedre za arhivistiku Odsjeka za informatologiju na istom fakultetu, bio je i njegov prvi voditelj, a kao predavač i voditelj na dodiplomskom i poslijediplomskom studiju djelovao je do 1996. godine. Prof. Kampuš dao je i velik doprinos razvitku historiografije u Slavoniji svojim dugogodišnjim profesorskim radom na studiju povijesti Pedagoškog fakulteta u Osijeku. Uz rad na dodiplomskim studijima, sudjelovao je u nastavničkom radu na poslijediplomskom studiju povijesti u svojoj matičnoj ustanovi te na studiju povijesti u Dubrovniku, tada u sastavu Zagrebačkog sveučilišta, a danas učilišta poznatog kao Interuniverzitetski centar u Dubrovniku, u razdoblju od 1975. do 1985. godine. Kao gost predavač djelovao je na nekoliko uglednih inozemnih sveučilišta – Rennesu i Caenu u Francuskoj (1965.) te u Ljubljani u Sloveniji (1993.). Ne zaboravljajući, između ostalog, velik doprinos prof. I. Kampuša u podizanju kvalitete nastavničke djelatnosti te poticanju i provođenju organizacijskih poboljšanja u radu Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Sveučilište u Zagrebu dodijelilo mu je u rujnu 2002. godine počasno zvanje *professor emeritus*, a iduće je godine Filozofski fakultet objelodanio prigodnu publikaciju u čast prof. I. Kampuša.¹

Uz nastavnički i znanstveni rad, prof. I. Kampuš tijekom cijelog razdoblja aktivnog djelovanja u struci iskazao je još jednu izuzetnu kvalitetu izraženu u njegovim organizacijskim sposobnostima. Naime, uloživši mnogo životne snage, postojano je radio na razvitku strukovnog djelovanja povjesničara u Hrvatskoj i na prostorima bivše države. Tako je od 1962. do 1986. godine obnašao dužnost glavnog tajnika, a od 1987. do 1989. godine i predsjednika Saveza povijesnih društava Hrvatske. Nastojeći održati i poboljšati znanstvene odnose povjesničara s područja bivše države, od 1989. do 1991. godine bio je i predsjednik Saveza historičara Jugoslavije. No, u rujnu 1991. godine, dakle početkom Domovinskog rata, u znak protesta zbog agresije na Hrvatsku, prof. I. Kampuš dao je ostavku na ovu funkciju. Nakon toga je, sve do 1998. godine, bio potpredsjednik Društva za hrvatsku povjesnicu.

¹ Ivan Kampuš professor emeritus Facultatis philosophicae Universitatis studiorum Zagrabienensis, prir. Nenad Moačanin, *Posebna izdanja. Professores emeriti Facultatis philosophicae Zagrabienensis*, sv. 6, Zagreb 2003.

Od iznimne je važnosti i rad profesora I. Kampuša vezan uz djelovanje *Historijskog zbornika*, u drugoj polovini 20. stoljeća jednog od najuglednijih hrvatskih znanstvenih časopisa s područja historiografije, u kojem su svoje radove objavljivali svi ugledni povjesničari koji su se bavili proučavanjem povijesti od antike, srednjeg vijeka, modernog doba pa sve do suvremenog razdoblja. Kada je 1965. godine postao član redakcije i uredništva ovog časopisa, bio je najvažniji i neumorni suradnik tada glavnog urednika Jaroslava Šidaka. Godine 1971. vrlo se aktivno, kao prvi glavni urednik, uključio u rad na kreiranju novog historiografskog časopisa naslovljenog *Radovi Instituta za hrvatsku povijest*, a na toj je funkciji ostao do 1976. godine. Od 1985. do 1997. godine i sam je vršio dužnost glavnog urednika ovog časopisa, učinivši *Historijski zbornik* uglednom i prepoznatljivom serijskom publikacijom ne samo na prostorima bivše države nego i, zahvaljujući toj razgranatoj razmjeni, diljem zapadne, srednje i istočne Europe. Valja naglasiti da je tijekom svog rada u uredništvu *Historijskog zbornika* osobito inzistirao na tome da svoje radove u njemu objelodanjuju mladi znanstvenici, pa su mnogi, upravo na njegov poticaj, u ovom časopisu objavili svoje prve znanstvene studije ili kraće radove.

Uz profesuru na Odsjeku za povijest te obavljanje raznih dužnosti i organizacijskih poslova u uredništvima pojedinih časopisima te u strukovnim organizacijama, prof. I. Kampuš zarana se vrlo aktivno uključio u povezivanje hrvatske s pojedinim susjednim historiografijama, a osobito onima u državama s kojima je Hrvatska dijelila višestoljetnu povijest kao što su Austrija, Mađarska i Slovenija. Učinio je to uviđajući da je hrvatsku povijest od srednjeg vijeka do danas nemoguće razumjeti bez razumijevanja povijesnih procesa u zemljama s kojima je Hrvatska bila politički i civilizacijski čvrsto povezana. Kao i svim poslovnim problemima kojima je pristupao, prof. I. Kampuš ni u ovom slučaju nije ostao samo na razini teorije, već je svoja razmišljanja nastojao ostvariti u praksi, odnosno u stvarnom znanstvenom životu. U tom smislu izuzetno je važnu ulogu imalo njegovo nastojanje oko okupljanja povjesničara iz srednjoeuropskog kruga, što je ostvareno organiziranjem uglednog Međunarodnog kulturno-povijesnog simpozija *Mogersdorf*, u čijem radu od početka davne 1971. godine do danas redovito sudjeluju znanstvenici raznih generacija iz četiri države: Hrvatske, Mađarske, Slovenije i Austrije. Unatoč svim neprilikama kroz koje su pojedine od spomenutih država tijekom posljednjih četrdesetak godina prolazile, taj je simpozij uvijek bio simbolički intelektualni most koji je spajao znanstvenike iz navedenih zemalja, omogućavao razmjenu ideja, podataka i metodoloških smjernica te upoznavanje znanstvenika na osobnoj i institucionalnoj razini. Pri tome je osobito važno da je hrvatska historiografija na tom simpoziju, kroz rezultate istraživanja raznih povjesničara, aktivno ukazivala na pripadnost srednjoeuropskom civilizacijskom i kulturnom okruženju te je s tim istim okruženjem upravo kroz sudjelovanje u radu *Mogersdorfa* uspjela još više učvrstiti i razviti intelektualnu povezanost. Budući da je prof. I. Kampuš s hrvatske strane bio jedan od začetnika ideje *Mogersdorfa* te da je tijekom nekoliko desetljeća, točnije od 1971. do 1995. godine, bio

jedan od njegovih najaktivnijih organizatora i sudionika te time i energični odvjetnik nužnosti suradnje srednjoeuropskih historiografija, to je rezultiralo s više nagrada i priznanja koje su mu dodijeljene u Hrvatskoj, Austriji, Sloveniji i Mađarskoj. Sam je osobito ponosan bio na nagradu Veliki znak časti za zasluge za Republiku Austriju koju mu je osobno 1985. godine dodijelio predsjednik Republike Austrije.

Uza svu spomenutu profesionalnu, organizacijsku i pedagošku aktivnost, prof. I. Kampuš bitan je dio svog vremena posvećivao historiografskom radu, odnosno radu u arhivima, na vrelima te na objelodanjivanju znanstvenih i znanstveno-popularnih studija i monografija te udžbenika. Njegov znanstveni rad je bio osobito usredotočen na proučavanje hrvatske kasnosrednjovjekovne i ranonovovjekovne povijesti, pri čemu se posebice bavio poviješću svog rodnog grada Zagreba te gospodarskom poviješću i poreznim sustavom u hrvatskim zemljama. Uz već spomenutu doktorsku disertaciju, u kojoj je znanstveno obradio i objedinio upravo ova dva istraživačka područja, sličnu je znanstvenu temu obradio u još nekoliko studija objelodanjenih tijekom šezdesetih godina 20. stoljeća, primjerice u onoj naslovljenoj *Prilog pitanju poreznog sistema u Gradecu od 14. do 16. stoljeća*² i studiji *Prilog poznavanju tridesetina u XVI. st. (s osobitim obzirom na registre prihoda od tridesetina zagrebačkih trgovaca i račune zagrebačkog Gradeca)*.³ Proučavanje srednjovjekovne i ranomoderne opće i gospodarske prošlosti Gradeca, odnosno Zagreba, bilo je u središtu njegova znanstvena istraživanja i u nizu drugih radova, kao na primjer *Prilog pitanju postanka varoši Gradeca kraj Zagreba*,⁴ *O utordživanju zagrebačkog Gradeca 1557.–1559.*,⁵ *Gospodarstveni i društveni razvoj Zagreba u 16. i 17. stoljeću*,⁶ *Odnosi grofova Celjskih i zagrebačkog Gradeca*,⁷ *Prilog poznavanju gospodarskog položaja Gradeca kraj Zagreba u 17. st. na osnovi varoških računa prihoda i rashoda*⁸ te *Građanska naselja na Kaptolu i Zagrebu u XIV. i XV. stoljeću*.⁹ Uz gospodarske, urbanističke i društvene teme iz povijesti Zagreba, prof. I. Kampuš posvetio je nekoliko radova i crkvenoj povijesti grada, pri čemu valja istaknuti radove naslovljene *Prilog povijesti zagrebačkog Gradeca i župe sv. Marka*¹⁰ i *Sveta Marija tijekom povijesti*.¹¹ Prometnuvši se u vrijednog istraživača arhiv-

² *Radovi Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, sv. 5, Zagreb 1963., str. 5-26.

³ *Historijski zbornik*, god. 19-20, Zagreb 1966.–1967., str. 195-223.

⁴ *Historijski zbornik*, god. 18, Zagreb 1965., str. 129-139.

⁵ *Historijski zbornik*, god. 21-22, Zagreb 1968.–1969., str. 309-327.

⁶ *Međunarodni simpozij Mogersdorf, 1972.*, str. 199-224

⁷ *Historijski zbornik*, god. 29-30, Zagreb 1976.–1977., str. 161-180.

⁸ Ivan Kampuš – Lujo Margetić – Franjo Šanjek (ur.), *Zagrebački Gradec 1242.–1850.*, Zagreb 1994., str. 167-210. Valja istaknuti da je u organizaciji ovog znanstvenog skupa, održanog u povodu 750. obljetnice privilegija kralja Bele IV. iz 1242. stanovnicima Gradeca, uz L. Margetića i F. Šanjeka, važnu organizacijsku ulogu imao i I. Kampuš.

⁹ Antun Škvorčević (ur.), *Zagrebačka biskupija i Zagreb (1094–1994)*, Zagreb 1995., str. 623-632.

¹⁰ *Crkva sv. Marka u Zagrebu i njezin okoliš*, Zagreb 1981., str. 7-53.

¹¹ *Sveta Marija na Dolcu*, Zagreb 1985., str. 7-33.

ske baštine iz srednjovjekovne i ranonovovjekovne prošlosti Zagreba, I. Kampuš je, uz još nekoliko povjesničara, nastavio tradiciju uglednih povjesničara zagrebačke prošlosti koju je započeo Ivan Krstitelj Tkalčić. Upoznavši sve bitne fondove u zagrebačkim arhivima, osobito u Kaptolskom i nadbiskupskom arhivu, Arhivu grada Zagreba i Državnom arhivu Hrvatske, I. Kampuš postao je jedan od najvećih autoriteta za srednjovjekovnu i ranonovovjekovnu povijest Zagreba. Kao rezultat izvrnog poznavanja vrela i literature, te suvremenih metodoloških obrazaca suvereno vladajući podatcima koje je pretvorio u sintetička promišljanja, prof. I. Kampuš je, u suradnji s drugim vrijednim ekonomskim povjesničarom, prof. Igorom Karamanom, odlučio objelodaniti prvu suvremenu monografiju o povijesti Zagreba, naslovljenu *Tisućljetni Zagreb*, obuhvativši razdoblje od pretpovijesti do suvremenog doba, u kojoj su dvojica autora na znanstveno-popularan način približili burnu prošlost prostora Zagreba u svim njezinim izričajima laičkim čitateljima, pritom zadržavši visoke znanstvene kriterije.¹² Knjiga je odmah po tiskanju postala bestseler, kako među domaćim, tako i među inozemnim čitateljima. Do danas je tiskano više izdanja tog djela, a uz prvo iz 1975. osobito je važno ono iz 1994., u kojem su iznesene nove znanstvene teze o zagrebačkoj povijesti te je dodan i novi ilustrativni materijal. Osim više dopunjenih i izmijenjenih hrvatskih izdanja, monografija je kao vrlo čitak i zanimljiv povijesno-kulturno vodič objavljena na engleskom i njemačkom jeziku, također u više izdanja.

Proučavajući srednjovjekovnu i ranomodernu arhivsku građu u raznim domaćim i stranim arhivima, prof. I. Kampuš je, zajedno s prof. Josipom Adamčekom, svojim dugogodišnjim znanstvenim suradnikom i generacijskim kolegom, sve više pažnje posvećivao, u određenim vrstama izvora vrlo zastupljenom, ali u historiografiji slabo istraženom, pitanju poreznog sustava u hrvatskim zemljama, prije svega u srednjovjekovnoj i ranonovovjekovnoj Slavoniji. Na temu poreznog sustava u *Historijskom je zborniku*, tijekom devedesetih godina prošlog stoljeća, sam objelodanio nekoliko radova, i to za razdoblje dinastija Arpadovića,¹³ Anžuvina,¹⁴ Jagelovića¹⁵ i prvih vladara iz dinastije Habsburgovaca.¹⁶ Vrhunac njegova istraživanja gospodarske povijesti s osobitim obzirom na problematiku oporezivanja jest uzorno kritičko izdanje do tada slabo poznatih i neobjelodanih poreznih popisa za hrvatske zemlje u kontinuitetu od prvog sačuvanog popisa iz sedamdesetih godina 15. stolje-

¹² Ivan Kampuš – Igor Karaman, *Tisućljetni Zagreb*, Zagreb 1975.

¹³ Prilog poznavanju poreznog sustava u Slavoniji u vrijeme Arpadovića, *Historijski zbornik*, god. 43, Zagreb 1990., str. 287-315.

¹⁴ Porezni sustav u Slavoniji za vladanja Anžuvina, *Historijski zbornik*, god. 46, Zagreb 1993., str. 1-30.

¹⁵ Porezni sustav Slavoniji s posebnim obzirom na diku u vrijeme Jagelovića (1490–1526), *Historijski zbornik*, god. 49, Zagreb 1996., str. 71-135.

¹⁶ Popisi i obračuni dike u vrijeme Habsburgovaca 1533.–1570. – prilog gospodarskoj povijesti Slavonije, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, sv. 34-35-36, Zagreb 2001.–2004., str. 9-27.

ća pa sve do pojedinačnog popisa kmetskih domaćinstava iz 1598. godine.¹⁷ Ova je zbirka izvora, koju je prof. I. Kampuš objavio u suradnji s prof. J. Adamčekom, osim za razumijevanje gospodarske povijesti i poreznog sustava tog razdoblja, izuzetno važno za razumijevanje negativnih posljedica osmanskog vojnog pritiska na gospodarstvo i populacijsku sliku Hrvatske tijekom dva najteža stoljeća hrvatske borbe za državni i etnički opstanak. Bogatstvom podataka i modernim kritičkim pristupom objelodanjivanju vrela ona je i danas nezaobilazna u bilo kojem ozbiljnom proučavanju hrvatske povijesti na prijelazu iz kasnog srednjeg u rani novi vijek.

Postojano inspiriran idejom civilizacijske bliskosti srednjoeuropskih naroda i država, utemeljene na tisućljetnim političkim, kulturnim, intelektualnim i umjetničkim doticajima i prožimanjima, nastavljajući se na ideje kojima je bio protkan simpozij u Mogersdorfu, istražujući pojedine aspekte hrvatske prošlosti, prof. Kampuš je u nacionalnoj manjini gradišćanskih Hrvata pronašao još jednu snažnu poveznicu između hrvatskog i drugih naroda na prostoru Srednje Europe. Prikupljajući povijesna vrela i podatke o ovoj zajednici koja je već od 1530-ih godina bila prisiljena napustiti Liku, Krbavu, Kordun, Banovinu, zapadnu Bosnu, Gorski Kotar i Slavoniju zbog vojnog pritiska Osmanlija i naseliti se u Burgenlandu u Austriji te u susjednim predjelima Mađarske i Slovačke, prof. Kampuš je nastojao ukazati na tradicijske, kulturne i civilizacijske vrijednosti koje ova hrvatska etnička zajednica ima kao most koji omogućuje bolje međusobno razumijevanje mozaika naroda koji nastanjuju srednjoeuropske prostore. Kako bi ostvario svoju zamisao da znanstveno prezentira spoznaje o raznim aspektima iz povijesti gradišćanskih Hrvata, prof. Kampuš je oko sebe okupio tim znanstveno kompetentnih hrvatskih, austrijskih, mađarskih i drugih povjesničara, povjesničara umjetnosti, etnologa, filologa, muzikologa i drugih znanstvenika. Kao rezultat zajedničkih nastojanja godine 1995. objelodanjeno je do sada najpotpunije znanstveno djelo o nekoj hrvatskoj manjini u Europi naslovljeno *Povijest i kultura gradišćanskih Hrvata*, a čiji je glavni urednik bio prof. Kampuš.¹⁸ O izuzetnoj vrijednosti toga djela zorno kazuje i činjenica da je ono dobilo nagradu Josip Juraj Strossmayer iz područja društvenih i humanističkih znanosti koju godišnje dodjeljuje Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.

Iako je hrvatska historiografija od prof. I. Kampuša baštinila opsežan znanstveni opus, čija se trajna vrijednost najbolje odražava u kontinuiranoj nužnosti konzultiranja njegovih radova, čini se da je njegov najveći doprinos, provođen kroz nastavnički i pedagoški rad, bio izražen kroz raznoliku svakodnevnu suradnju, predavanja i konzultacije sa studentima, čime su se njegovi životni nazori i znanstveni stavovi prelijevali u još ne potpuno izgrađenu studentsku duhovnost i intelekt, znatiželju i kreativnost, a ponekad se u njima i trajno zadržali kao konstantne vrijednosti. Naime, prof. I. Kampuš nastavničkom je i pedagoškom radu sa studentima i postdiplo-

¹⁷ Ivan Kampuš – Josip Adamček, *Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV. i XVI. stoljeću*, Zagreb 1976.

¹⁸ Zagreb 1995.

mantima pridavao veliku pažnju, što se izražavalo kroz uvijek odlično pripremljena, dinamična, slikovita i živa predavanja. Pri tome je, pomalo prikrivajući želju da barem neke mlade ljude pokuša navesti na put bavljenja znanosti, osobito inzistirao na tome da svi studenti pokušaju kritički iščitati i razmotriti pojedina vrela te da svoje spoznaje, iznesene u seminarskim ili diplomskim radovima, pokušaju prezentirati u skladu s, barem osnovnim, načelima historiografije kao znanstvene discipline. Nemali broj njegovih studenata raznih generacija i danas mu je zahvalan na trudu koji je svakodnevno ulagao kako bi im pokazao putove u svijet historiografije kao znanosti. Svi će ga se pak studenti prisjećati kao izuzetno poštenog i objektivnog profesora, što se osobito izražavalo tijekom polaganja ispita, kada je svaku studenticu ili svakog studenta promatrao jednakim očima, ocjenjujući njihovo znanje isključivo kroz prizmu njihova uloženog truda i pripremljenosti, bez natruha nepotrebnih subjektivnih osjećaja. Svima onima koji su imali privilegij biti njegovi studenti, prof. Ivan Kampuš ostat će u trajnom sjećanju kao uvijek pristupačan i otvoren čovjek, na trenutke pomalo "tvrđog", odnosno energičnog i karakternog izvanjskog nastupa, ali u kojem se krila osoba puna razumijevanja s jasnim osjećajem za dobronamjernost, pravednost i poštenje. Oni, pak, koji su ga nešto bolje upoznali vrlo su brzo otkrili njegovo, zapravo blago, srce i dobru dušu.

Zoran Ladić